

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 8.07072. Фінанси, банківська справа та кредит
за магістерською програмою професійного спрямування
«Державні та муніципальні фінанси»
на тему:
«СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ»

Виконавець:
студентка ЦЗФН
Артьомова Ольга Миколаївна

Науковий керівник:
к.е.н. **Волкова Оксана Георгіївна**

ОДЕСА – 2017 рік

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Особливого значення використання державних запозичень набуває в країнах з перехідною економікою, які в умовах трансформаційних перетворень особливо гостро відчують нестачу фінансових ресурсів. Щодо України, то здійснення ефективних економічних реформ в трансформаційній економіці потребує значних капіталовкладень, мобілізація яких на сучасному етапі може бути здійснена лише за рахунок внутрішніх і зовнішніх запозичень, що веде до утворення державного боргу. Додаткових фінансових ресурсів потребують й заходи, пов'язаних із виходом національної економіки з фінансової кризи та забезпеченням її подальшого розвитку.

В Україні за роки її незалежності формування боргу відбувалося під впливом низки факторів, найважливіші з яких: значні бюджетні дефіцити; залежність від імпорту енергоносіїв; необхідність збільшення валютних резервів для забезпечення стабільності національної грошової одиниці; потреби технічного переозброєння галузей національної економіки.

З метою запобігання негативного впливу боргових зобов'язань на національну економіку, важливим є забезпечення ефективності функціонування системи управління державним боргом і формування цілісного механізму управління ним. Накопичення значного державного боргу, посилення боргового тиску на державний бюджет, періодичне виникнення боргових криз, погіршення умов на світових фінансових ринках перетворює управління та обслуговування державного боргу на одне з пріоритетних завдань фінансової політики держави.

Забезпечення ефективного функціонування механізму управління державним боргом потребує врахування значної кількості чинників, якісного контролю та постійного моніторингу не лише розмірів державного боргу, а й результативності кредитних проектів, боргових інструментів і відповідних видатків державного бюджету.

Розкриттю теоретичних засад державного боргу присвячено праці учених Дж. Кейнса, Дж. Мілля, Д. Рікардо, А. Сміта та ін. Практичні й теоретичні аспекти управління державним боргом досліджували такі вітчизняні вчені, як О. Барановський, Т. Вахненко, І. Луніна, І. Лютий, В. Федосов та ін.

Разом з тим, постійні зміни економічного середовища, реформування національної фінансової системи та державних фінансів, зокрема, потребують постійного моніторингу та аналізу системи управління державного боргу.

Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів управління державним боргом України

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. визначити поняття та сутність управління державним боргом,
2. охарактеризувати механізм управління державним боргом,
3. розглянути систему управління державним боргом в Україні,
4. проаналізувати стан та структуру державного боргу України,
5. провести оцінку системи управління прямим державним боргом в Україні,
6. здійснити оцінювання системи гарантованого державного боргу України,
7. розглянути зарубіжний досвід управління державним боргом,
8. з'ясувати проблемні питання боргової політики України,
9. обґрунтувати рекомендації щодо оптимізації системи управління державним боргом України.

Об'єктом дослідження в роботі є процес управління державним боргом.

Предметом дослідження в роботі є теорія та практика управління державною заборгованістю України, її недоліки та напрями оптимізації.

Методами дослідження є аналіз та синтез, метод ключових понять

(при дослідженні економічної сутності управління державним боргом), нормативно-правовий метод (під час дослідження організаційно-правових засад управління державним боргом в Україні), статистичний та кореляційно-регресивний аналіз (під час аналізу системи управління державним боргом України), порівняння (під час вивчення зарубіжного досвіду управління державним боргом), наукова абстракція та узагальнення (під час з'ясування проблемних питань боргової політики України та обґрунтуванні рекомендацій щодо оптимізації системи управління державним боргом України) та інші.

Інформаційну базу дослідження складають статистичні дані Державної служби статистики України, звітні дані Державної Казначейської служби, інформація Міністерства фінансів України, наукові статті, монографії, підручники з фінансів, нормативно-правові акти, які регламентують сферу обслуговування державного боргу.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об'єднують дев'ять підрозділів, висновків та списку використаної літератури зі 105 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 126 сторінок. Робота містить 19 таблиць і 18 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «**Теоретичні аспекти управління державним боргом**» визначені поняття та сутність управління державним боргом; розглянутий механізм управління державним боргом; досліджені організаційно-правові засади управління державним боргом в Україні.

У другому розділі «**Моніторинг системи управління державним боргом України**» проаналізовані стан та структура державного боргу України; проведено оцінювання системи управління прямим державним боргом в Україні; здійснена оцінка системи гарантованого державного боргу України.

У третьому розділі «**Основні шляхи удосконалення управління державним боргом в Україні**» проаналізований зарубіжний досвід управління державним боргом; визначені проблемні питання боргової політики України; розроблені рекомендації щодо оптимізації системи управління державним боргом України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Державний борг - це загальна сума, на певний момент, непогашених позик, отриманих державою для фінансування дефіциту бюджету та інші визначені законодавством цілі, невиконаних відсотків за обслуговування цих позик, а також наданих гарантій за зобов'язаннями інших державних структур. Під управлінням державним боргом слід розуміти комплекс заходів, що приймаються державою в особі її уповноважених органів щодо визначення місць і умов розміщення і погашення державних позик, а також забезпечення гармонізації інтересів позичальників, інвесторів і кредиторів. Управління державним боргом може розглядатися в широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні, під управлінням державним боргом мається на увазі формування одного із напрямів фінансової політики держави, пов'язаної з її діяльністю у вигляді позичальника і гаранта. Під управлінням боргом у вузькому розумінні мається на увазі сукупність дій, пов'язаних з підготовкою до випуску, розміщення боргових зобов'язань держави, надання гарантій, а також проведення операцій з обслуговування та погашення боргових зобов'язань.

2. Зміст управління державним боргом складається з трьох стадій: залучення державних запозичень; використання коштів; погашення та обслуговування боргу. Здійснюючи управління державним боргом, органи державної влади використовують широкий набір спеціальних інструментів (способів, методів). Так, для забезпечення платоспроможності держави в процесі управління державним боргом можливим є застосування різноманітних методів коригування боргової політики. Найбільш поширеними серед них є рефінансування та реструктуризація державного боргу. Ключовими інструментами управління державним боргом є: конверсія, консолідація, уніфікація, відстрочення погашення, анулювання і

обмін облігації за регресивним співвідношенням.

3. Фінансово-правові і бюджетно-процедурні засади управління державним боргом регламентуються чинним законодавством України. Правовою основою управління державним боргом є Конституція, в якій передбачено, що лише законами України встановлюються порядок утворення і погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргів, порядок випуску та обігу державних цінних паперів, їх види та типи. Верховна Рада України є єдиним органом законодавчої влади в Україні й уповноважена затверджувати державний бюджет України та вносити зміни до нього в частині внутрішнього та зовнішнього боргів. В Україні в управлінні державним боргом беруть участь: Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України; Національний банк України; Державне казначейство України. У залученні та розміщенні коштів беруть участь Міністерство фінансів України та Національний банк України, а функцію погашення та обслуговування державного боргу безпосередньо виконує Державне казначейство України.

4. Загальний державний борг в Україні динаміці зростає: за останні п'ять років він зріс майже в 4 рази. В його структурі переважає зовнішній борг. Зростання державного боргу обумовлене зростанням як зовнішнього так і внутрішнього боргу. Водночас в доларовому еквіваленті обсяг внутрішнього боргу скорочується, а зовнішнього зростає, що обумовлене інфляційними процесами.

5. З 2014 р. ситуація з управлінням державним боргом значно погіршилася, що обумовлене зростанням обсягів самого державного боргу. У підсумку обсяги державного боргу в розрахунку на 1 особу населення України, на 1 працюючого, а також середньозважені строки погашення боргу активно зростають.

6. Обсяги гарантованого державою боргу за 2012-2016 рр. мали тенденцію до зростання. Це було обумовлене зростанням зовнішнього гарантованого державою боргу при скороченні внутрішнього гарантованого державою боргу. Частка гарантованого державою боргу в структурі

державного боргу в 2012-2016 рр. поступово скорочувалася.

7. Управління державним боргом в розвинутих країнах світу може здійснюватися через урядову, банківську або агентську моделі. Найчастіше розвинені країни світу використовують агентську модель інституційного управління державним боргом. Агентства є автономними державними установами, які здебільшого підпорядковуються міністерству фінансів або казначейству та функціонують за погодженою з урядом країни програмою. На сьогодні політика управління державним боргом провідних країн світу націлена на: встановленні контролю за рівнем боргу; розробленні пакетів жорстких фіскальних заходів (Греція, Іспанія, Італія, Велика Британія, Франція, Німеччина та ін. країни); зменшення дефіциту державного бюджету; реалізацію пенсійної реформи (підвищення пенсійного віку в Іспанії, Греції, Італії, Франції тощо). За умов сучасної боргової ситуації в Україні, дані заходи повинні мати місце і в нашій країні для поліпшення платоспроможності, що є запорукою підвищення довіри кредиторів. Разом із цим повинна діяти жорстка система контролю за процесом використання запозичених фінансових ресурсів. Кошти від державних запозичень повинні спрямовуватися на цілі розвитку економіки, а не на поточне споживання і погашення раніше отриманих кредитів.

8. Основними причинами неефективності боргової політики України є: політична криза; анексія АР Крим; військовий конфлікт на сході країни; глибока економічна рецесія; фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету; необхідність державної підтримки державних підприємств та банків; корупція у всіх ешелонах державної влади; нераціональне використання зовнішніх позик. До наслідків неефективної боргової політики України можна віднести: незбалансованість державних фінансів; девальвація національної грошової одиниці; зростання бюджетного дефіциту; дефіцит інвестицій; неможливість залучення коштів населення в банківський сектор; відтік капіталу за межі України; збільшення платежів з обслуговування і погашення зовнішньої заборгованості; зниження рівня

життя населення України; зростання залежності від кредиторів.

9. На сьогоднішній день для України вкрай необхідною є розробка стратегії держави в питаннях зовнішніх запозичень. Здійснення ефективної боргової політики в Україні передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягаря на економіку України, а як інструмент економічного зростання в державі. Залучені зовнішні позики повинні вести до збільшення виробничих потужностей, головним чином тих підприємств, продукція яких йде на експорт. Збільшення експорту продукції призведе до збільшення валютних надходжень до держави, які необхідні для обслуговування та погашення зовнішнього боргу. Зростання державного боргу призводить до збільшення витрат по його обслуговуванню. Управління державним боргом повинно бути спрямовано на збільшення середнього терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу. Розміри державного боргу в своїх абсолютних значеннях можуть досягати досить великих величин, проте борг завжди мусить знаходитися в певній визначеній кореляційній залежності у відповідній пропозиції, відносно абсолютної величини ВВП. Стратегічною метою державної боргової політики України має стати залучення фінансових ресурсів для ефективної реалізації програм інституційного та інвестиційного розвитку країни із одночасним забезпеченням стабільного співвідношення державного боргу до ВВП.